



Cilt 5 / Sayı 1 / Yaz 2025

Kitap Tanıtımı

Kendi Heykelini Yontan Kadınlar “Leyla Erbil’in Anlatılarında Kendilik Bilinci, “Aitsiz Kimlik”ler ve Kolektif Hafıza

Sakine Arabacı

Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID: 0009-0007-3622-4574

Arabacı, Sakine. “Kendi Heykelini Yontan Kadınlar “Leyla Erbil’in Anlatılarında Kendilik Bilinci, “Aitsiz Kimlik”ler ve Kolektif Hafıza”. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5.1 (Yaz 2025): 83-88.
DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.59>.

Geliş Tarihi: 07.05.2025 / Kabul Tarihi: 22.05.2025 / Yayımlanma Tarihi: 30.06.2025

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.



Kendi Heykelini Yontan Kadınlar

“Leyla Erbil’in Anlatılarında Kendilik Bilinci, “Aitsiz Kimlik”ler ve Kolektif Hafıza

Sakine Arabacı

Şahin, Burcu. Kendi Heykelini Yontan Kadınlar. İstanbul: Everest Yayınları, 2024.

Varoluş, insanın yaşam içindeki en önemli konularından biridir. Felsefeden, bilimden, sanata kadar üzerine sayısız üretimlerin yapıldığı bir olgudur. Var olmanın niteliği, yolu, biçimleri; ulaşılmak istenen varlık hedefi, benlik-kimlik tasarımları vb. sayısız metinler oluşturur. Burcu Şahin de kitabında kendi olmak, kendilik bilinci, kendiliğin temsili; kendi olmanın imkân ve imkânsızlıkları ile kendi olmanın günlük pratiklerini inceler. Şahin, temel referans olarak Foucault’u rehber edinerek Leyla Erbil’in anlatılarındaki kendi olmak isteyen kadın kahramanların peşine düşer ve kitabının adını *Kendi Heykelini Yontan Kadınlar* olarak belirler. Bu isim heykeltıraş Bobbie Carlyle’nin “Kendini Yontan Adam” (Self Made Man) heykelinin adını çağırıştır. Aynı sözcüklerin kullanılmasıyla fonetik benzerlik oluşturan kitabın adı dikkat çekicidir. Elbette iki eser sözcüklerin farklı dizilişiyle farklı bağlamlara sahiptir. Carlyle’nin adamı, ham bir kayadan kendini kendi eliyle yontarak var ederken Şahin’in kitabındaki Erbil kadınları bir şekilde var olan ancak bu oluştan memnun olmadıkları için arzuladıkları kendi olmanın heykelini yontar. Bu düzlemde ilerlendiğinde Şahin, kitap kapağından itibaren Erbil’in romanlarındaki karakterleri, alade varoluşun ötesinde heykelin estetik anıtsallığını içeren sıradanlığı ötesindeki karakterler olarak betimler.

Kendi Heykelini Yontan Kadınlar kitabında yazar, Leyla Erbil’in yedi eserindeki kadın karakterleri belirler. Seçtiği metinlerde yazar tür ayrımı yapmaz ve roman/ metin/ anlatı/ novella vb. ifadeleri birlikte kullanır. Bölüm başlıkları karakterlerin geçtiği anlatının adı ve Şahin’in belirlediği öznel alt başlıklarla oluşturulur.

Kitapta yedi başlık bulunur: “Tuhaf Bir Kadın: Avcı Kim Kurban Kim”, “Karanlığın Günü: Başsız Geyik Masalı yahut Sadece Düşünceyle Var olmak”, “Mektup Aşkları: Kendinde İnsan Olmadığımızın Kutlama Günü”, “Cüce: Haysiyet ve Zillet”, “Üç Başlı Ejderha: Abis”, “Kalan: Triptik Bir Tablo, Hiç Kimsenin Kendi Olmadığı”, “Tuhaf Bir Erkek: Tek Elle Asılı Kalmak Telde”.

Bu başlıkların dışında, ön söz ve giriş yazısı gibi tasarlanmış “Aynalı Geçit’te Kendimizi Ararken” başlığı; Foucaultcu kavramlar üzerinden oluşturulan çalışma yönteminin anlatıldığı “Kendilik Bilinci ve Aitsiz Kimlikler” başlığı ve çalışmanın sonuç bölümü olarak “Kendi Heykelini Yontmak” başlığı bulunur.

Kitabın ilk başlığı olan “Aynalı Geçit’te Kendimizi Ararken” bölümünde Şahin, 2010 yılında İstanbul’da bir pasajda okuru olduğu Leyla Erbil ile karşılaşmasının üzerinde büyümlü bir etki bıraktığını belirtir. Erbil’in metinlerinde kızdığı okurlarına “Sevgili Okurlar” diyerek

hitap etmesine “ben bunu kendimce bir oyuna çevirmiştim: ‘Okurunuzum’, dedikten sonra gözleri ıslıl ıslıl ve elimi hiç bırakmadan sımsıkı tutarak konuşması, belki de o metnine ekle/diği/yeceği bu ifadeyi sımsıkı tutması anlamına geliyordu” (10) der. Devamında benzer biçimde ifadelerle karşılaşmanın kendinde bıraktığı duyguları anlatır. Karşılaştıkları gün, Erbil *Kalan* romanında bahsedeceği Aynalı Çarşı’yı asıl adıyla Aynalı Geçit’i arıyordur. Yıllar sonra gittiği Aynalı Geçit’teki kitapçının Leyla Erbil gibi baktığını söylemesini Şahin şöyle değerlendirir: “... (belki o gün Aynalı Geçit’i bulduğu gün, gelip oturmuştu buraya, kim bilir) oyunun devam ettiğini düşünmüştüm: O gün bende *kalan* Erbil’in bakışı olabilir miydi, onun bakışını almışım diyebilir miyim?”(10). Bu bağlamda yazar, çalışmasının kişisel nedenini okurla paylaşır: “Elinizde tuttuğunuz bu çalışmanın böylesi büyüğü bir rastlantıdan doğduğunu düşünebilirsiniz” (11). Doktor öğretim görevlisi olan Burcu Şahin aynı zamanda 2021 yılında yaptığı doktora tezi *Leylâ Erbil’in Anlatılarında Aitsiz Kimlikler*’i, kitapta karakterlerin “Aitsiz Kimlikler” kavramıyla yaptığı analizlerinde kullanmıştır.

Şahin’e göre Leyla Erbil’in hem hayatı hem de metinleri tamamen “kendi olmak” üzerinedir. 1971’de yazdığı *Tuhaf Bir Kadın* romanıyla başlayan “kendi olmak” meselesi 2013’te *Tuhaf Bir Erkek* romanıyla son bulur. İki metin arasında “Karanlığın Günü”, “Mektup Aşkaları”, “Cüce”, “Üç Başlı Ejderha” ve “Kalan” metnlerinin, “kendiiçinvarlık”, kendilik kaygısı, kendilik etiği gibi meseleleri merkeze aldığını metinlerin birbirlerinden doğduğunu, döngüsel olarak tematik açıdan sarmal bir yapı oluşturarak neredeyse tek bir romanın bölümleri olduğunun ileri sürülebileceğini belirtir Şahin (12). Bu bağlamda da yedi metnin kadın- yazar karakterleri: “Kendiiçin varlık” olmanın kaygısını taşıyan, verili düzene karşı çıkan, kendini sürekli sorgulayan, kendilik bilincine sahip ve kendilik mücadelesinin sonucunda “aitsiz kimlik”leri olan karakterlerdir.

Kitabın ikinci başlığı “Kendilik Bilinci ve Aitsiz Kimlikler”, yazarın çalışmasında temel referans aldığı Michel Foucault’un düşüncelerini ve metnin incelemesine uygun bulunduğu kavramları tartıştığı- belirlediği bölümdür. Şahin’den aktarılsa bireyleri özne hâline getiren iktidar biçimleridir. İktidar, tahakkümün sınırına ulaştığında birey, yeni bir öznellik olarak “kendi” denileni- kendisi olanı inşa etmekle sorumludur. Foucault, Antik Yunan ve Roma medeniyetleri incelemelerinde ve Sokrat kökenli düşüncelerinde insanların ahlaklı birer özne olarak kendilerini oluşturabileceklerini söyler. Öznenin “kendilik bilgisi” içinde kendi hakkındaki hakikatleri bulması, günlük yaşamdaki hakikat oyunları karşısında kendi varlığını inşa etmeye devam etmesi gerekir. Bunun için bireyin “kendilik pratikleri”ne ihtiyacı vardır. Foucault bu pratiklere “kendilik teknolojileri” der ve dört ana teknolojiye bahseder: Üretme, değiştirme ve dönüştürmeye imkân sağlayan teknolojiler. Semboller, kavram ve anlamları kullanmayı sağlayan işaret teknolojileri, insanların davranışlarını belirleyen, özneyi nesneleştiren iktidar teknolojileri, kendi çabaları ya da başkalarının yardımıyla kendiliklerine mutluluk, sağlık, bilgeliği yaratmak için kendi ruh, düşünce, davranışlarına ve var oluşlarına irade koyma imkânı tanıyan kendini biçimlendirme teknikleridir (23-24). Bu teknolojiler, öznenin kendi olmasında çilecilikle izole olmak yerine kendine özen gösteren, kendi üzerine çalışan, kendine biçim veren yöntemleri içerir. Foucault’ta varoluş, öznenin kendisinden, kendi yaşamından sanat yaratmasıdır. Modern yaşam, sanatı bireyin ürettiği nesne olarak tanımlar oysa sanat nesne ile değil birey ve yaşamın kendisiyle ilintilidir. Bu, var olmanın özerkliğindeki “varoluş estetiği” dir.

Burcu Şahin, “kendi olma” derdi olan Erbil metnindeki ana karakterlerin, düzenin içinde, düzene dâhil olmadan; erdemlerinden vazgeçmek zorunda kalmadan, kendi etiğini oluşturarak hayatı bir sanata dönüştürme çabasındaki kahramanlar olarak görür (142). Hayatı sanata dönüştürmeye çalışan anlatının kadınlarının, “kendi heykellerini yontan” olarak kendilik pratiklerini şöyle sıralar: “Eleştirel bakış açısıyla kendilerini bile acımasızca eleştirirler, doğruyu ve gerekli olanı söyleme konusunda her biri parrhesiastes’tir. Kendi olmanın kaygısı ve sorumluluğuna sahiptir. Varoluşu tahakkümün sınırlarını sorgulayarak, sorunsallaştırırlar. Özne olmanın bir koşulu olarak Foucault için sorunsallaştırma, herhangi bir şeyin düşünce nesnesi hâline getirilmesidir ve sorunsallaştırma söylemsel olan ve söylemsel olmayan pratikler bütünüdür” (21).

Karakterler, “kendi olmak” bağlamında “aitsiz kimlikler”dir ancak kendi kişisel tarihinin izini sürerken toplumsal tarihin belleğini koruma sorumluluğu da alırlar. “Kendiiçinvarlık” olmak, kolektif olanı dışarda bırakmaz. Bireysel sorgulama toplumsal sorgulamayla birlikte yürür, kişisel hafıza kadar kolektif hafıza da kıymetlidir.

Kitabın yazarı Şahin, incelediği metinlerin birbirinden doğduğu düşüncesiyle: “Bu metinlerin neredeyse bir nehir roman, büyüme romanı gibi algılanabileceğini söyleyebiliriz” (146) der. Tam da yazarın söylediği gibidir. Metinlerde isimler, mekânlar, olaylar ve zamanlar değişir ancak “kendi olmak” savaşı aynıdır.

“Tuhaf Bir Kadın” metninde ana karakter Nermin, şairdir. Edebiyat çevresinin daimî mekânı Lambo’da erkek entelektüellerin alaycı ve üst perde tavırlarına maruz kalır. Annesi tutucu ve baskıcı bir kadındır ve anlaşılamazlar. Nermin, evden kurtulmak için arkadaşı Halit ile kaçmaya çalışıp annesine yakalanınca daha sonra diğer arkadaşı Bedri ile evlenir. Politik gizli bir şifreyi taşımaktan gözüaltına alınır. Nermin’in kayıtsız kalamadığı, babasının sanrılar içinde anlattığı Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi hikâyesi, politik bir özne olma konusunda kafasını karıştırır. Lambo, annesi, Mustafa Suphi’nin öldürülmesi, şiir yazmak ve siyaset üzerine sorular sorar, sorgular. Kendi hikâyesinin sonunda Nermin, İşçi Partisi üyesidir ve annesini affetmiş bir şairdir.

“Karanlığın Günü” metninde ana karakter Neslihan, hayata yazarak tutunmaya çalışır. Ancak bir türlü oturup yazamaz. Annesi, kötü giden evliliği, samimi bulmadığı ve doğruyu söylemeyen entelektüel dostları ile yazamamak arasında kalmıştır. Politik olarak Sol çevreden üç gencin öldürülmesinden etkilenmiş ama Nermin gibi bu konuda kafası karışıktır. Bir yanıla umutsuz olsa da diğer yanıla da mücadelecidir.

“Mektup Aşkları” hikâyesinin ana karakteri Jale, Nermin gibi şiir yazmaya çalışır. “... yeni bir ben yaratabilmek için yaşadıklarını kurmaca yazarı gibi kurmacayla anla-tır” (70). Yedi genç Sacide, Ferhunde, Ahmet, İhsan, Reha, Zeki ve Jale kendi aralarında mektuplaşırlar. Hayatla ilgili sorgulamalar mektuplar aracılığıyla yapılır. Jale bir zaman sonra mektuplar ve hayatı arasında sıkışıp kalır, mektup arkadaşları kendisi için okur kitlesi olamamıştır. Yine mektup yazışmalarıyla âşık olup evlendiği Ahmet’in kendisini aldattığını öğrendiğinde başkalarının mektuplarının arasında var olmadığını fark eder. Kendi hakikatini bulmanın sorgulamaları ile kurduğu mektup grubunu yine kendi eliyle dağıtır ve kendi metinlerini yazar.

“Cüce” hikâyesinde ise Zenîme Hanım ana karakterdir. Şahin’in “kendilik tasarımıyla haysiyet ve zillet arasındaki sarkaçta gidip gelirken ‘hiç yazar’ olmaya varmakta durur” dediği Zenîme, ahlaki var oluşu hayatının merkezine alır. Yazarlık serüveninde tanınmak ister

ancak gayriahlaki durumlara düşmemek için “ünlü olmaya, toplumda yer kapmaya, medyatik arma olmaya uzun süre direnir” (86). Bir gün, gazeteci Cüce Menipo’nun görüşme teklifini kabul eder. Kafası karışıktır, bir yandan popüler-leşmeye karşıyken diğer yandan yazar olarak unutulmak istememektedir. Görüşmelerinde Zenîme Hanım, Cüce’nin kendisini zirveye çıkarma çabasından ve bu görüşmenin de son şansı olduğu ısrarının etkisindedir. Cüce’nin yapaacağı iyiliğin karşılığında istediği bedenini, Zenîme Hanım derin bunaltılar ve sorgulamalarla verir, Cüceyle birlikte olur. Bunun ağırlığıyla Zenîme, intihar ederek hikâyesini sonlandırır.

“Üç Başlı Ejderha” hikâyesinde oğlu öldürülen anne, ana karakterdir. “Yasını tutamamanın, delirememenin, ağlayamamanın acısını yaşayan, başka acılarla bir arada bütün dünyanın yasını tutmaya çalışan” bir kadındır. Koynunda, Maraş Katliamı’nda ailesini kaybeden Leyla Ünver’in tanık ifadesindeki cümlelerinin olduğu gazete kupürü ile kenti dolaşır. Sürekli ya bir apartmanın eşiğinde ya da Sultan Ahmet Meydanı’nda Üç başlı Ejderha Heykelinin karşısında oturur, insanlarla sohbet eder.

“Kalan” hikâyesinin ana karakteri Lahzen: “... Türkiye tarihinin kanlı geçmişiyle yalanan bir bilinç, felaket beklentisi ile yaşamaya çalışan, kendini arayan bir yazar” (114). 6-7 Eylül Olayları, Lahzen’in çocukluk travması olarak sürmekte ve bu durum onda hep bir felaket beklentisi yaratmaktadır. “Tehlikenin ötesinde fakat her an olabilir beklentisiyle yaşamak, Lahzen’e delirmemek için ne yapmak gerektiğini düşündürür ve delirmemek için yazmak, bütün acıları kayıt altına almak ister” (116). Lahzen, acılarını bu şekilde kayıt altına alırken bir çeşit raporlama yapmaktadır. Onun için toplumsal tarih, kolektif hafıza kendi kişisel tarihi kadar önemlidir. Hayat üzerine sorular sorarak ve kurulu düzene başkaldırarak hikâyesini tamamlar.

“Tuhaf Bir Erkek” hikâyesinde ise ana karakter Sevda, eşi Bünyamin ve sevgilisi Zeyyat arasında kalan, aşkı sorgulayan ve politik kimliği olan bir kadındır. Bünyamin’in baskıcı tavırları, ani kararlar yaptığı evliliğin pişmanlığı ve ülkenin F tipi cezaevlerinden gezi olaylarına kadar yaşanan politik gerilim atmosferinde “delilik” yaşar. Bitmeyen monologları ve delilik anlarındaki öfke patlamalarıyla Sevda var olmaya çalışır: “... (Gorgo’ların iktidarı ile ismi her şey olabilen evlendiği adamın iktidar mekanizmasının aynı işlemesi misal) sürekli gözetlenmeye, izlenmeye, iktidarın gözüne maruz kalmaya, geçmişteki acılarla ve anda olanlarla bir hayat sürdürmeye karşı, delilik bir çıkış yoludur” (136).

“Kendi Heykelini Yontmak” başlığı altında, Burcu Şahin, Erbil metinleri için: “Dile getirilmemiş olandan bahsetmeye imkân yoktur ve bunu önce yazar, sonra da canlı bir varlık olarak metnin kendisi yapar. Bu kitaptaki örtük anlamı yakalamaktan söz etmek zordur” (141-142) diyerek metinlerin varoluştaki kendilik kaygısının hem yazar hem de metnin kişileri tarafından açıkça ifşa edildiğini söyler. Bu çalışmada kendisinin yaptığı şeyi şöyle ifade eder: “Ben bu kitapta kendilik kaygısının Leyla Erbil’in incelenen metinlerinde ‘aslolan’ şey, merkezde duran mesele olduğunu belirttim ve kendilik etiğinin ne’liğini, Foucault’un tabirinden hareketle, kendini biçimlendirme tekniklerinin neler olduğunu inceledim” (142). Kendi olmanın imkânsızlığıyla birer “aitsiz kendilik” yaratan kadınlar, her metinde farklı yollarla/şeylerle kendilik temsilleri oluşturur. Ayna, cam, toprak, kirli cam, bir mekân olarak Lambo; koyunda taşınan gazete kupürü kendilik temsilinin nesneleridir metinlerde.

Kendi Heykelini Yontan Kadınlar kitabı, genelde varoluş özelde ise kadınların “kendilik” bağlamında var olmalarını metin analizi üzerinden yapan kapsamlı bir çalışmadır. Kitapta belirlenen kavram ve olgular (kendi için varlık, aitsiz kimlik, kolektif hafıza vb.) sadece metin içinde değil metnin yazarı Erbil’in de kimliğinde sorgulanıp aranarak detaylı çalışılmıştır. Burcu Şahin; Nermin, Sevdâ, Lahzen, Oğlunu kaybeden anne, Jale, Zenîme ve Neslihan karakterleri gibi Leyla Erbil’i de bu hayatta kendi heykelini yontan bir kadın olarak sunar. Ayrıca Şahin, kitabı yazmasında etkisinin büyük olduğunu belirttiği Erbil’le gerçek hayatta karşılaşma anısıyla kitabı yazan kişi olmanın dışında bir özne olarak da yer alır. Kitap kapağında adı büyük puntolarla yazılı olan Burcu Şahin, “kendi için var olma” pratiğinde, yazdığı kitabın cisimleşmiş hâlinde kendisi de *Kendi Heykelini Yontan Kadınlar* kervanındadır. Bu yönüyle çalışmada yedi ana karakterle bu karakterlerin yaratıcısı olarak Leyla Erbil ve kitabın yazarı olarak Burcu Şahin bir aradadır.

Leyla Erbil, yapıtlarıyla akademik alanda daha önce de çalışılmış bir yazardır. Genel olarak bu çalışmalar, metinler ve karakterler üzerinden yapılan toplumsal cinsiyet odaklı feminist eleştiri analizleridir. Burcu Şahin, Erbil edebî külliyyatının neredeyse yarısından fazlasını kapsayan yedi eserini bir kavram altında -kendi için varlık- toplayarak bütüncül bir çerçevede toplu bir değerlendirme ortaya koyar. Çalışma, bu yönüyle bir nevi Erbil’in kadın karakterlerinin ansiklopedisi gibidir. Dolayısıyla yedi eserinde geçen kadın kahramanlar üzerine yapılacak yeni çalışmalarda hâlihazırda detaylı bilgiler sunarak referans olacaktır. Kültürel çalışmalar bağlamında ise toplumsal cinsiyet rolleri tartışmaları yanı sıra sanat yapıtında kendilik etiğini Foucault felsefesinden hareketle metin analiziyle tecrübe etmiş bir örneklem olması bakımından da değerlidir.

Kitap, akademik bir kaynak olarak kullanılır olmasının yanında Erbil okurlarının tanıdıkları- bildikleri karakterleri farklı bir perspektiften değerlendirmelerini sağlayacaktır. Erbil’in metinlerini hiç bilemeyen bir okur ise yedi kadınla Şahin’in referansında tanışacak ve esas metinlerde bu kadınların ardına düşüp Leyla Erbil’i keşfedeceklerdir.